

Ignác Wittmann, Vojtech Wittmann a ich Továreň na bryndzu a syry s názvom „I. Wittmann & syn“ vo Zvolene

Ignác Wittmann sa narodil v decembri 1867 v Zemianskej Ludrovej. Absolvoval Piaristické gymnázium v Ružomberku, na spoločnej fotografii žiakov je spolu s Vavrom Šrobárom, ktorý sa narodil v susednej obci Lisková. Ignácovi rodičia Bernhard Wittmann (obchodník s drevom) a Betty Schlesinger mali spolu 6 detí. Matka zomrela v roku 1877 vo veku 40 rokov.

V roku 1891 založil Ignác Wittmann svoju bryndziareň vo Zvolene. Za manželku si vzal Júliu Kriser z Beluše v roku 1893. Mali dvoch synov (Karol a Vojtech). Cez 1. svetovú vojnu vytvoril I. Wittmann spolu s inými bryndziarmi (A. Vagač Detva, P. Molec, Zvolenská Slatina a G. Blüh, Zvolen) *Hornouhorské spojené bryndziarne*, ktoré sa po vojne zase rozdelili (1922). Z Wittmannovej bryndziarne sa vtedy stala *Továreň na bryndzu a syry „I. Wittmann a syn“*. Partnerom v podnikaní bol Ignácovi od roku 1920 syn Vojtech Wittmann. Začiatkom tridsiatych rokov spolupracovali pri výrobe krabicových tavených syrov aj s nemeckým podnikateľom Zwickom* pod názvom Wittmann a Zwick, s logom jastraba a názvom *Jastrab /mutácia v češtine Jestřáb/ v nemčine Sperber*. Vojtech Wittmann sa v roku 1934 oženil s katolíčkou Máriou Šnejdárkovou, dcérou generála Šnejdárka. Ignác Wittmann zomrel v roku 1936 a v kronike mesta Zvolen zaznamenali: „...zakladateľ, dnes tak široko známej firmy pre bryndziarsky a syrársky priemysel: fa Ignác Wittmann a syn. Mesto naše stratilo v ňom jedného zo svojich popredných občanov.“ Továreň I. Wittmann a syn sa až do Druhej svetovej vojny pravidelne umiestňovala na popredných miestach na výstavách syrov. Mala satelitné syrárne v obciach Babiná, Bacúrov, Radnovce, Sása a Zolná, spoluprácu na Podkarpatskej Rusi a sklady v centre Prahy, Brna, Moravskej Ostravy a Bratislavy. Využívala svoje vlastné laboratórium a zamestnávala aj niekoľko českých odborníkov. Šírkou sortimentu prevýšila všetky syrárne v ČSR. Vyrábala bryndzu, tvrdé syry, mäkké syry, plesňové syry, tavené syry, jogurty atď. V medzivojnovom období sa o Wittmannovi hovorí napríklad v *Reprezentačnom lexikone Slovenska a Podkarpatskej Rusi* (Bratislava, 1934). O víťazstvách syrov firmy I. Wittmann a syn a o jej modernom spôsobe výroby sa píše v *Mlékařských listoch* v roku 1931, 1934 a 1937. Za roky 1936 až 1939 bola firma I. Wittmann a syn na prvom mieste v predaji bryndze z celkového počtu 48 slovenských výrobcov bryndze. Vojtech Wittmann perfektne využíval znalosti, reklamu, racionálne dopravné cesty. Odolával aj takzvanému riadenému hospodárstvu, keď sa pokúšali obmedzovať mu výrobu v tridsiatych rokoch pochybnými príkazmi syndikátu na predaj bryndze pod zásterkou vládnych nariadení. Prišli však ešte horšie udalosti.

V júli 1941 bola továreň arizovaná. Arizátorom bol Teofil A. Babala, vtedy tajomník HSLS s ústredňou v Bratislave. Zmenil logo a v jednej svojej žiadosti o preradenie vozidla píše ako dôvod, že ide o najväčší syrársky a mliekarenský podnik na Slovensku, zaradený ako dôležitý pre obranu štátu. Po zmenách na fronte sa Babala vytratil a továreň prevzal Zväz mliekarenských družstiev. Vojtech Wittmann sa zapojil do SNP a 28. augusta 1944, večer pred vyhlásením Povstania, sa u Vojtecha zišiel tajný Národný výbor na svoje prvé zasadanie. Po vojenskom potlačení Povstania sa rodina ukrývala oddelene. Po vojne rozbehol Vojtech Wittmann stavbu novej, modernej mliekarne, kam dal všetky svoje peniaze. Februárové udalosti a zrod novej totality však boli ďalšou tvrdou ranou ťažko skúšanej rodine, a tak na prelome rokov 1948-49 Wittmanovci ilegálne opustili Československo. Meno Wittmann nebolo možné spomínať v novom režime.** Nikde sa už nemohli spomínať ani vysoko odborné práce a prognózy Vojtecha Wittmanna ohľadne budúcnosti mliekarského priemyslu na Slovensku, známe sú v archívoch tri – 52-stranová (r. 1944), 30-stranová (r. 1938) a 8-stranová (r. 1947).

Po páde režimu v roku 1989 išla Katarína Wittmannová v stopách svojho otca Vojtecha. Po rokoch sporov vysúdila budovy a pozemky, odkúpila zásoby a stroje a na niekoľko rokov obnovila rodinnú značku pod jej priamym vedením. V súčasnosti nikto z rodiny Wittmannovcov nepodniká v oblasti výroby syrov a bryndze. V roku 2001 bol podnik predaný francúzskemu koncernu.

* Fabriku na syry mal pán Zwick v meste Ulm, v južnom Nemecku, vo Švábsku, v Sub-Alpínskej oblasti Allgäu.

** Takýto postup (nespomínanie mena) bol zaužívaný v súvislosti so všetkými utečencami

Úvodný text na 1. strane autor v minulosti zaslal aj redaktorom Wikipédie, takže nejde o jeho opis, ale naopak, je podkladom pre tamojšie údaje.

Nálepky na syry a nápisy na syroch v továrni I. Wittmann a syn vo Zvolene pred Druhou svetovou vojnou

Typickým pre nálepky pre syry a bryndzu z továrne Wittmannovcov boli ľudové a slovenské národné motívy. Obzvlášť Vojtech Wittmann mal k ľudovým motívom veľmi pozitívny vzťah. Mal nimi vkusne dekorovaný byt: fresko (autor Bertalan Pór), intarzia, obrazy, súsošie nad krbom (autor pravdepodobne Fraňo Štefunko), malé sošky od Júliusa Bártfaya. Podporoval miestnych umelcov (*) a po úteku si aj do Kanady nechal posielat napríklad kalendár s obrazmi Jaroslava Hálu, monografie o Zvolene a okolí. Rodina zachováva dodnes krásne vyšívané dekoratívne plátno na stenu – očovskú výšivku na čiernom zamate.

Pustohradský syr/Pustohrader • Očovský syr/Očovaerkäse • Zvolenerkäse

Pred Druhou svetovou vojnou propagoval Wittmann niektoré svoje syry spolu s propagáciou Zvolena a okolia. preto nazýval ním vyrábané syry Zvolenský syr, Pustohradský syr (Pustý hrad hrad v kopcoch nad Zvolenom z prelomu 12. a 13. storočia) alebo Očovský syr podľa rázovitej obce Očová v blízkosti Zvolena. Ide o prejav lokálpatriotizmu Vojtecha Wittmanna a jeho vzťahu ku krajine a ľudovej kultúrnej tvorivosti, ale tiež vo vzťahu k Slovensku, kde je príkladom syr s názvom **Ďumbier**.

Dnes je Pustý hrad miestom mestských akcií a do povedomia sa dostáva stále viac po archeologických vykopávkach nielen ako historická pamätihodnosť, ale i ako rozlohou možno najväčšie hradisko v strednej Európe. So stavebnými úpravami a vykopávkami sa začalo až po roku 1989 pod vedením Dr. Václava Hanuliaka a dominantným investorom je Mesto Zvolen. Na práce sa vždy našli aj príspevky darcov, medzi ktorých každoročne patrila aj staronová majiteľka mliekarny I. Wittmann a syn /do roku 2001/, kráčajúc po ceste, ktorú zvolil už jej otec.

Archív K. W. Očovský/Očovaerkäse

Zvolenerkäse

Pustohrader

Ďumbier
-smotanový syr

Na predvojnové nálepky na syry a bryndzu zvolil Vojtech Wittmann motívy s vyobrazením bačov (3 rôzne nálepky baču), ľudových výšiviek a ornamentov a tiež čistej prírody, z ktorej syry pochádzali. Výtvarná stránka a skrytá myšlienka zaujmú aj dnes svojím spracovaním. Príkladom sú motívy prírody u syrov **Gentiana***, **Enzian**, **Erika**. Syry zobrazujúce skôr etnologický charakter krajiny sú typicky slovenské - **Bača**, **Anča**, alebo len vyobrazenie baču s ovcami na nálepkách pre bryndzu. Na české tradičné oblečenie sa skôr ponáša nálepka pre syr **Bella Viera**.

Gentiana, zo zbierky Laktos collection

Enzian, archív K. W.

Erika, archív Múzeum Zv

Bryndza, archív K. W.

Nádherne je prenesená ľudová ornamentika výšivky na nálepku na syre **Fromage d'Or**. Ku každej nálepke sa viazal nejaký príbeh a aj k tejto sa príbeh v rodine zachoval z rozhovorov Kataríny Wittmannovej s jej matkou Máriou Wittmannovou.

* Michalovi Staudtovi zaplatil Vojtech Wittmann štúdium na umeleckej škole v Paríži - "Académie Julian"

Bača
zo zbierky Laktos
collection

Bella Viera, archív K. W.

Formage d'Or, archív K. W.

Na spomínanú nálepku s priemerom 15 cm Vojtech Wittmann použil ako predlohu krásne vyšívany čepiec. Jeho manželka k tej výšivke natoľko priľnula, že si z čepca dala urobiť neskôr večernú kabelku a vzala si ju aj medzi tých pár vecí, ktoré si mohla zobrať na cestu, z ktorej sa už neplánovali vrátiť do komunistického Československa.

Wittmann použil na ďalších nálepkách aj iné vzory prevzaté zo slovenskej ľudovej výšivky, ktorú charakterizujú farebnosť, bohatosť rôznych techník i ornamentálnych tvarov.

Zo zbierky Laktos collection

V Očovej a ďalších obciach v okolí bolo rozšírené vyšívanie krivou ihlou. Výšivkami boli zdobené nielen čepce, ale tiež vesty, sukne, zástery, kožúšky, skrátka rôzne časti tradičného odevu najmä žien, ale i mužov.

Týmto charakteristickým prvkom dal Wittmann vyšíť dar, ktorý bol pripravovaný pre prezidenta Beneša, ale udalosti šli tak, že sa nikdy darom ani nestal. **Výšivka má rozmery takmer 2 x 0,9 m.** Architekt navrhol len základné obrysy stromu života a o ostatné sa už postarali šikovné ruky očovskej ľudovej umelkyne v roku 1937. Pravdepodobne bola vyšivačkou pani Váľková*, lebo Wittmann mal jej meno vo svojich poznámkach, nájdených po jeho smrti.

Jánošík - druhé filmové spracovanie legendy o zbojníkovi menom Juraj Jánošík natočil režisér Frič s Paľom Bielikom v hlavnej úlohe v roku 1935. Postavou vysoký Paľo Bielik odštartoval svoju kariéru práve týmto filmom. Film bol pozitívne prijatý medzinárodnou kritikou a predaný do 32 štátov.

Vojtech Wittmann podporoval kupovaním obrazov a sôch viacerých slovenských umelcov, a preto mu nemohol jedinečný úspech československej filmovej tvorby uniknúť. Reagoval tak, ako by reagoval správny marketingový odborník i nadšenec zároveň a začal vyrábať tavený syr Jánošík aj s vyobrazením hlavnej filmovej postavy a s vlastnoručným podpisom herca Paľa Bielika. Popritom vyrábala aj tavený syr s názvom Anča, nálepka ktorého je tiež podobná filmovej Aničke, Jánošíkovej milej.

Jánošík s podpisom P. Bielika
archív K. W.

Jánošík a syr Anča, archív Laktos collection

Nálepky pre frankofónne oblasti – tieto nálepky boli typické tým, že nápisy boli väčšinou len v jednom jazyku, teda vo francúzštine

Syry pre nemecký trh - začalo to ešte v roku 1930-1932, kedy pri výrobe tavených syrov bol Wittmannovcom kooperujúcim partnerom Nemec pán Zwick z Ulmu (1932-1935). Tieto syry a korešpondencia ohľadne nich mali v názve nápis **Wittmann a Zwick** a logom bol „Jastrab/Krahulec, po nemecky **Sperber**“. Známym bolo viacero druhov takto označovaných syrov. Logo jastraba sa používalo aj vtedy, keď už priama účasť nemeckého partnera nepokračovala. Logo s krahulcom bolo na syroch s názvami: Romadour, Tomatenkäse, Allgäuer/Allgäuský tavený syr, Pažitkový syr, Najjemnejší horčicový syr a na iných. Okrem loga „Sperber“ mali nálepky pre nemecký trh spoločné aj iné znaky. Mali vyobrazenie žien v tradičnom nemeckom bežnom oblečení.

Archív K. Wittmannová

zo zbierky Laktos collection

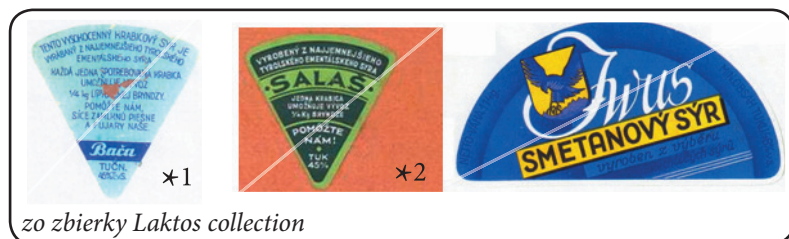
archív múzeum Zvolen

Pokiaľ išlo o syry určené pre všetky trhy s wittmannovským názvom rodinnej továrne I. Wittmann a syn, objavovalo sa prvé písmeno I. ako rovné – na všetkých názvoch vo francúzštine. Skôr podobné na J. je všade tam, kde je slovo sohn alebo syn/sohn, ak išlo o dvojazyčné nápisy po slovensky a po nemecky. Prejavil sa tu evidentný vplyv predvojnového nemeckého písma (Schwabach).

Za nemecký trh môžeme z dobového hľadiska pri posudzovaní nápisov považovať okrem veľkého Nemecka aj 3 milióny Nemcov v predvojnovom Československu (po vojne násilne vysídlených) a samozrejme Rakúsko.

U Wittmanna v predajni na námestí boli plagáty/postery Jánošíka a fotografia blondavého dieťaťa (na dobovej pohľadnici je s nemeckým nápisom „Am liebsten Wittmann Käse“ v nemčine najmilší syr, najobľúbenejší syr), pri ktorom by ste si mohli myslieť, že ide o nejaké nemecké dievčatko. Seniori, ktorí nám predajú popísali (napríklad pani Jozefíniová, nar. v roku 1926) nám povedali, že išlo o syna zvolenského učiteľa Schwarza. Fotografia ako pohľadnica mala na rube zoznam vybraných wittmannovských syrov.

Obchod a vlastenectvo - na trojuholníkoch pri syre Bača písal Wittmann text: „Tento vysokocenný krabicový syr je vyrábaný z najjemnejšieho tyrolského ementálskeho syra, každá jedna spotrebovaná krabica umožňuje vývoz ¼ kg bryndze. Pomôžte nám, nech nezamĺknu piesne a fujary naše*¹“. V tom období podobný text začali potom používať aj iní, napríklad Gejza Blüh*². Súviselo to s pravidlami vývozu a dovozu (popis je pri hospodárskej téme v osobitnej kapitole o ekonomike slovenského syrárstva v medzivojnovom období)

zo zbierky Laktos collection

Syr IWUS (skratka z názvu Ignatz Wittmann und Sohn) bol výnimkou v používaní národných motívov. Obal mal celý modrý. Tento tavený syr bol veľmi obľúbený.

Vyrábala sa z viacerých druhov syra vrátane Roquefortu, ktorý sa u Wittmanna volal Zvolenský modrý.

Keramická nádoba na bryndzu

Nádoba na fotografii slúžila na export pravdepodobne bryndze do Francúzska. Je vysoká 20 cm. Ide o výrobok z polovice 30. rokov, ale na tú dobu má veľmi progresívny samotný design. Tvarovaná keramická nádoba. Kto si kúpil nádobu s bryndzou, mohol ju po spotrebovaní obsahu doma využívať na rôzne iné účely, uskladnenie drobností, kvetináče, potraviny tekutého i pevného charakteru. Niečo také patrí medzi techniky predaja aj modernej doby. O tom, či sa obal vracal do Československa, nie sú žiadne údaje (o nádobe na bryndzu je text aj v inej časti knihy)

Poznámky k textu:

- * Gentiana – horec, v lokalite Mýta pod Ďumbierom je Horec najrozšírenejšou a v súčasnosti zákonom chránenou rastlinou. Encián, Enzian - iný názov horca, horská rastlina
- * Pani Váľková patrila medzi najlepšie vyšivačky vo zvolenskej oblasti. Bola majsterka ľudovej umeleckej výroby v odvetví vyšíviek z Očovej (nar. 1903). Vyšivala od svojho 11. roku.
- * Rodinná firma Zwickovcov sa stala od konca druhej svetovej vojny jedným z najväčších výrobcov strojov na skúšanie materiálov, od roku 1992 v spojení so skupinou Roell (Syry už vtedy nevyrábala)
- * Pre úplnosť je potrebné poznamenať, že aj iní výrobcovia vo zvolenskom regióne, kde bola tradične najväčšia koncentrácia výrobcov bryndze a syrov na Slovensku, využívali národné, či lokálne motívy, no u Wittmannovcov sú bohatšie a na základe najširšieho sortimentu syrov vyrábaných v tejto továrni aj oveľa zreteľnejšie.
- U ostatných výrobcov sa stretne aj s motívmi oviec a prírody bez konkrétneho názvu na obaloch bryndze, kde iný osobitný názov ani nebol potrebný
- Syry Detvan, Detvus a Kriváň, výrobca Vagač, Detva
- Syr Polana a Slovenka, výrobca Peter Molec, Zvolenská Slatina
- O oboch výrobcov sú doklady i v archívoch na rozdiel od Wittmannovcov
- Syr Salaš, výrobca Gejza Blüh, Zvolen
- motív zvolenského zámku používal výrobca bryndze Koloman Ipser, Zvolen
- * arch K.W.- vlastníčkmi sú Katarína Wittmannová a Štefan Hvojník.

Text o nálepkách je podkladom pre jednu z kapitol spracovávanej histórie Wittmannovcov. Text je krátený.
Autor textu: Štefan Hvojník © Zvolen, 2010

Nálepku Bača dal vyrobiť Vojtech Wittmann podľa fotografie baču, ktorú vyhotovil známy fotograf Karol Plicka.